

A rituális nevetés nyomai bibliai és apokrif szövegekben

Néhány példa és értelmezése a proppi nevetéselmélet kapcsán

„Nem a szöveg értelmetlen, mi nem értjük.”¹
(Scheiber Sándor)

A Vigilia folyóirat 1971-ben, decemberi – karácsonyi – számának előkészítése során körkérdest intézett „a magyar szellemi élet és első ízben a külföldi magyarság jeles képviselőihez”, arra várva választ, hogy „Mit jelent a Biblia az [sic!] életemben?”. Azon ma már nem érdemes eltöprengeni, hogy csaknem négy évtizeddel ezelőtt „a magyarság jeles képviselőinek” tekintett megszólítottak milyen mértékben voltak valóban jeles képviselői a kor magyarságának; néhányan azonban valóban meghatározó személyiségek voltak, s szellemi teljesítményük mai szemmel nézve is számottevő.²

Mire a beérkezett válaszok megjelentek (decemberben), addigra már az egyik válaszoló, Lukács György filozófus elhunyt, a tőle idézett nyilatkozat tehát valószínűleg élete utolsó – körkérdésre adott – válasza volt. Lukács György mondja, egyébként rövid, válaszában élén a következőket: „A világfolklor egyik legszebb könyve. Nagyon kevés olyan népi mondagyűjteményt ismerek, mint amilyen az Ótestamentum. Nekem a Biblia több nyelven is megvan, nagyon szeretem olvasni, ahogy nagyon szeretek népmeséket is olvasni, vagy Homérosztól az Íliászt és az Odisszeát.”³ A

¹ SCHEIBER 1971. 847. A mottóként idézett mondat előtt még ez is olvasható a jelzett helyen: „Az egyiptomi, mezopotámiai, kisázsiai és izraeli leletük tükrében a Biblia hiteles forrásnak bizonyul a történelmi események és társadalmi állapotok felvázolására. [...] A filológia és régészet kulcs a kezünkben a még rejtett vonatkozások feltárására.”

² A Vigilia jelzett számában a körkérdésre adott válaszok: 837–851.

³ Vigilia, 1971. december, 843.

Lukács által mondottak első mondatát még abban az évtizedben több helyen is idézték;⁴ volt, aki némileg átalakítva, ami annak is szemléletes példája lehet, hogy az írásban rögzült vélemények is folklorizálódhatnak, ha előszóban is terjednek a lényegesnek tartott elképzelések, mint amilyenek Lukácséi is voltak. A világhírű marxista filozófus tehát folklórként beszélt a Bibliáról, ami voltaképpen nem is számított meglepőnek. Természetesen nem ő volt az első, aki a témát: a Biblia és a folklór összefüggéseit említette.

A Biblia folklór vonatkozásait taglalva Scheiber Sándor történész és orientalista felsorolja azokat a legfontosabb műveket, melyek ezzel a kérdéssel foglalkoznak, köztük Dähnhardt és Frazer egyes könyveit, majd maga is kifejti azokat a legfontosabb összefüggéseket, amelyek a Biblia és a folklór, tágabb értelemben a Biblia és a néprajz kapcsán röviden elmondhatóak.⁵ Pár esztendővel később Bálint Sándor, a 20. századi magyar néprajzkutatás nagy alakja a magyar néphagyományban számba vehető bibliai elemekről beszél egyik interjújában.⁶ A két nagy magyar tudós, kiki a maga tudományszakának anyaga és vértete alapján sorolja a gazdag példatárat, amely a Bibliából, elsősorban az Ószövetségből kihámozható. Mivel a Biblia könyvei különböző időkben (korokban) keletkeztek, a legkorábban kialakult szövegeket a legkésőbbiekől ezer esztendőt meghaladó időbeli táv választja el, a földrajzilag meghatározható bibliai világ e tág időkeretben mérhetetlen mennyiségű folklórtényt őrzött meg és konserválta a kanonizált bibliai szövegekben, de a Bibliából kimaradt vagy kihagyott apokrifekben is.

A Scheiber Sándor által felsorolt etnológiai és folklorisztikai alpművek e hatalmas történelmi anyag taglalására tesznek kísérletet, Bálint Sándor pedig arról beszél, hogy mindez miképpen és milyen formában csapódott le a magyar népi tradícióban. Az természetesen más kérdés, hogy a Biblia folklórelemeit mely tudomány milyen szempontból vizsgálja és értelmezi. Alapvetően mások ugyanis a vallásbuzgalmi és a tudományos megközelítés módszerei és vizsgálatának eredményei, tehát konklúziói is. Ez egyébként nyilvánvaló, hisz a Biblia mást jelent a judaizmus, a kereszténység, s megint mást a történettudomány, az etnológia s külön a folklórvizsgálat hívó emberei vagy kutatói számára. A Biblia kanonizált szövegei tehát hívók és a nem hívő kutatók számára is fontos forrást jelentenek, az apokrifek pedig elsősorban a kutatók számára képezhetnek fontos vizsgálandó szövegeket.

⁴ RAPCSÁNYI (szerk.) 1973. 231. és RAPCSÁNYI (szerk.) 1978. 5. Az utóbbi helyen a lukácsi idézet: „a világfolklór legszebb könyve”.

⁵ SCHEIBER 1973. Ugyanez Scheiber könyvében: *Folklór és tárgytörténet I. Budapest, 1977. 104–136.*

⁶ BÁLINT 1978.

Ebben a rövid dolgozatban egy olyan elemzésre teszek kísérletet, amely azt vizsgálja, hogy a bibliai szövegekben felbukkanó nevetés vagy nevetésstabu összefüggésbe hozható-e a V. Ja. Propp által kidolgozott rituális nevetésről szóló elmélet⁷ tétéleivel, magyarul: a Bibliában kimutathatóak-e a Proppot igazoló rituális nevetés példái vagy nyomai. A Biblia folklór vonatkozásait tárgyaló tengernyi irodalom általam ismert részében ugyanis ilyen szempontú vizsgálatról nincs tudomásom.

Vlagyimir Jakovlevics Propp éppen hetven esztendővel ezelőtt, 1939-ben tette közzé először a rituális nevetésről szóló alapvető tanulmányát⁸, amely aztán újra csak jóval később kiadott tanulmánykötetében látott ismét napvilágot (1976-ban⁹, a szerző halála után). Egy ugyancsak halála után közzétett könyvében (*A komikum és a nevetés kérdései*, ugyancsak 1976-ban¹⁰) röviden ismét kitér a rituális nevetés kérdésre¹¹, legjobb tudomásom szerint azonban sem az említett tanulmánynak, sem pedig az említett könyvnek nem volt komolyabb visszhangja, tehát nem ismerek olyan folklórisztikai vállalkozásokat, amelyek a proppi elképzeléseket konkrét szinkrón vagy diakrón folklóranyagon alkalmazni kísérelték volna meg.¹² Érdekes módon bár a tanulmány és a könyv is megjelent szerb kiadásban is¹³, ennek ellenére sem találok olyan délszláv vizsgálatokkal, melyek a proppi elméletet a konkrét szövegelemzésben is alkalmazták volna.¹⁴ Jőmagam elsősorban magyar folklórpéldák alapján, de kitérve a nem magyar anyagra is, ezen belül délszláv példákat is idézve kíséreltem meg bebizonyítani, hogy a rituális nevetés proppi elmélete kitűnően alkalmazható konkrét folklórszövegek elemzésében is.¹⁵

⁷ PROPP 1988. Vlagyimir Jakovlevics Propp (1895–1970) életművének, elsősorban folklórisztikai tevékenységének és műveinek jó áttekintése: VOIGT 1978.

⁸ Először megjelent: *Ucsenie zapiszki LGU, Szerija filologicszeszkib nauk, Vip. 3. 151–175.* Leningrád, 1939.

⁹ *Foljklor i gyejsztvityeljnosztj, Moszkva, 1976. 174–204.*

¹⁰ *Problemi komizma i szmeba, Moszkva, 1976.* Magyar nyelvű ismertetése: VOIGT 1978. 134–135. Magam a szerb kiadást (fordítást) ismerem: PROP 1984.

¹¹ PROP 1984. 146–148.

¹² „Nemcsak morfológiával foglalkozott, hanem az orosz és nemzetközi folklór számos más területével is, amelyeket azonban a nemzetközi kutatás kevésbé vett figyelembe.” VOIGT 1978. 127.

¹³ A rituális nevetést tárgyaló tanulmány: PROP 1986., a komikum kérdéseit tárgyaló kötet: PROP 1984.

¹⁴ Például egy szerbiai szlavisztikai tanácskozáson, melynek egyik témája a szerb irodalom humorisztikus és szatirikus hagyományai voltak (ide értve a népköltészet – szerbül: népi irodalom – vonatkozásait is) Propp nevetéselmélete nem kerül szóba. Lásd: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane, Beograd, 2006. No 35/2.*

¹⁵ A kérdéskör kapcsán korábban írott dolgozataim egymás mellett olvashatóak: JUNG 2008. 5–83.

A rituális nevetés a folklórban című Propp-tanulmány ismertetésére ezen a helyen nem vállalkozom, mivel az magyarul és orosz eredetiben is olvasható¹⁶, továbbá a proppi elmélet lényegi tételeit eddig írt és publikált vonatkozó dolgozataimban már ismertettem.¹⁷ Ezen a helyen az idézendő konkrét folklórpéldák értelmezésében térek majd ki Propp elméletének ide tartozó részleteire.

A Biblia könyveihez készült tárgymutatók áttanulmányozása után meglepetéssel tapasztalhatja a kutató, hogy a *nevetés* milyen ritkán fordul elő e hatalmas anyagban.¹⁸ E tárgymutatók által jelzett helyek száma nem azonos, ami arra utalhat, hogy az összeállítók nem mindegyike vette észre mindazokat a szövegrészeket, melyekben a Biblia nevetésről vagy nevetéstaburól beszél. Az általam ismert tárgymutatók egyike minősíti is a jelzett locusokon felbukkanó nevetéseket: eszerint a Bibliában az öröm, a gúny vagy a hitetlenség kifejezőjének kell tekinteni a nevetést. A jelzett helyek kikeresésével azonban világossá vált, hogy a tárgymutató összeállítói a proppi nevetésemélet ismerete nélkül minősítették a jelzett helyeket. Többször átolvasva és áttanulmányozva a jelzett helyeken található szövegrészeket, már első pillantásra is világossá vált, hogy alapjában véve a Mózes I. könyvében (A teremtés könyve) olvasható részletek hozhatók összefüggésbe a proppi rituális nevetésről szóló elmélettel, illetve annak egyik sarkalatos tételével: a teremtő nevetéssel.¹⁹

A szélteben ismert és gyakran idézett bibliai történet szerint Isten megjövendölte Ábrahámnak, hogy felesége, Sára a következő esztendőben fiút fog neki szülni. Sára egyébként addig nem szült Ábrahámnak utódot, mivel meddő volt. Ezt követően a Biblia szövege szerint: „Ábrahám erre arcra borult, és nevetett, mivel így gondolkozott magában: százéves embernek legyen még fia? És Sára, a kilencvenesztendős még szülni fog?”²⁰ A történet folytatásában olvassuk: „Az [az Isten] folytatta: »A jövő évben ez idő tájt visszajövök, akkorra Sárának már fia lesz.« Sára a sátor bejárata mögött hallgatózott. Ábrahám és Sára azonban már korosak voltak, és Sárának már nem voltak asszonyi dolgai. Ezért Sára nevetett magában. Ugyanis erre gondolt: »Most legyen még szerelmi örömem, amikor már

¹⁶ Lásd a 7., 8. és 9. jegyzet adatait.

¹⁷ A 15. jegyzetben említett dolgozatokban.

¹⁸ Lásd: *Bibliai nevek és fogalmak, Budapest, é. n. (1988?), Bibliikus teológiai szótár, Róma, 1974.* 1015. (nevetni), az új fordítású teljes Biblia javított változata 2. kiadása: *Biblia. Sajtó alá rendezte Rózsa Huba, Budapest, 2008.* (tárgymutató).

¹⁹ Lásd: PROPP 1988. 231–236.

22 ²⁰ 1Móz 17,17. (Az új fordítású Biblia szerint.)

megöregedtem? Hiszen már férjem is öreg.«²¹ Mivel a jelen lévő Isten – a Biblia szövegének folytatása szerint – tudta, hogy Sára nevetett, azt is tudta, hogy miért, kinyilatkoztatta: „Van-e ami az Úrnak lehetetlen?”²²

A történet folytatását a Graves–Patai-féle összefoglalás szerint idézem, mivel a rendelkezésre álló két magyar fordítás szövegei nem fedik egymást, s nem egyértelműek. Tehát: „A következő évben Sára fiat szült, akit Ábrahám Izsáknak nevezett el, és nyolcnapos korában körülmetélte. Nevetni fog az egész világ – mondta Sára –, ha megtudják az emberek, hogy én Ábrahám fiát szoptatom.”²³

Az Izsák születését elmondó bibliai történet kapcsán Propp az alábbi kommentárt fogalmazza meg: „A fogantatáskor nevető asszony képe eszünkbe juttatja Sárát, aki nevetett a jó hír hallatán, hogy fia lesz. Sára nevetését általában szarkasztikusként szokták értelmezni: Sára öreg, és nem hisz a szülés lehetőségében. A gúnyos nevetés Szavaof színe előtt azonban illetlenség lenne. Valószínűbb, hogy itt ugyanannak a mágikus nevetésnek vetületével állunk szemben, a megváltozott történelmi viszonyok következtében azonban a nevetés mágiája már érthetatlenné vált.”²⁴

Propp tehát úgy véli, hogy Izsák fogantatása és születése köré szőtt isteni teremtéstörténet mögött tulajdonképpen sokkal ősbibliai folklorisztikus motívumok húzódnak meg, melyek a Teremtés Könyvében már elhalványodtak, vagyis az Izsák-történet kanonizálása előtt már érthetetlenek voltak a megszövegezők szemében is. Ezt látszik alátámasztani a Graves–Patai-féle héber mitológiában megfogalmazott elképzelés is, amely szerint az a tény, amely a bibliai szövegben olvasható ábrahámi kommentárok szerint Sárával kapcsolatban olvasható: „Vajjon száz esztendő embernek lesz-e gyermeke?, avagy Sára kilencven esztendő lévén, szülhet-e?”²⁵ Vagy később: „Ábrahám pedig és Sára élemedett korú öregek valának; megszűnt vala Sáránál az asszonyi természet.”²⁶ Ezzel kapcsolatban olvasható a Héber mitológiában: „Hogy Sára már túlhaladta a klimax-kort, az a szerkesztő kommentálása, nem Ábrahám kijelentése.”²⁷ Tehát ebből arra lehet következtetni, hogy a Genézis könyvének szerkesztése korában a zsidóság körében már természetesen közismert volt a nemzés és a gyermekszülés biológikuma közti összefüggés, éppen ezért a sokkal korábbi

²¹ 1Móz 18,10–12. (Az új fordítású Biblia szerint.)

²² 1Móz 18,14. (Az új fordítású Biblia szerint.)

²³ GRAVES–PATAI 1969. 148–149.

²⁴ PROPP 1988. 233.

²⁵ 1Móz 17,17. (A Károli-Biblia szerint.)

²⁶ 1Móz 18,11. (A Károli-Biblia szerint.)

²⁷ GRAVES–PATAI 1969. 150.

teremtő nevetés képzelete ugyan benne maradt a kanonizált szövegben, de eredeti jelentését és értelmét veszítve szinkretikus elemként maradt fenn mintegy egy sokkal korábbi mitológiai elképzelés kései lecsapódásaként. Ez egyébként kétségbevonhatatlanul arra utal, hogy az Ábrahám–Sára-történet sokkal régebbi gyökerű, mint a bibliai történet alapján sejteni lehet. A rituális nevetés kapcsán mondja Propp:

„A korai példák a nemzetségi társadalom idejéből származnak, amelynek társadalomszervezetével és intézményeivel (többek közt az iniciációval) függnek össze, és az antikvitásig folytatódnak. Az ókorral ez a vonal megszakad, és újabb kezdődik, melyet később követünk végig. Ugyanakkor egyrészt tudjuk, milyen erősen érvényesültek a nemzetségi rend elemei Görögországban és Rómában, másrészt az antik anyag is csak az elsődleges adatok fényében érthető meg.”²⁸

Hogy „a nevetés az élet teremtésének mágikus eszköze” – mint olvasható Proppnál, az nemcsak az ószövetségi Ábrahám–Sára-történet hátterében mutatható ki, bár már átalakult, eredeti folklórjelentése nélkül, hanem jóval később, a 19–20. századi magyar tradícióban is, ugyancsak átalakult formában, de még mindig jól értelmezhetően. Jankó János jegyezte fel Kalotaszegen a 19. század végén az alábbiakat: „Visszaemlékeznek [a gyermeket váró fiatal pár – J. K.] az időpontra, melynek a várva várt létét köszönheti, s ha az emlék azt mondja, hogy a menyecske akkor kacagott, biztosra veszik, hogy lány lesz, ha nem kacagott, fiút várnak, mert a férfihoz illik a komolyság.”²⁹ Ugyanennek a hiedelemnek 20. századi bácskai adatai is ismeretesek.³⁰

Mindenesetre az ószövetségi mágikus, teremtő nevetés, amely a tárgyalt Ábrahám–Sára-történetben (mondában – hogy Lukács György fentebb idézett nyilatkozatára utaljak) már eredeti jelentését veszítve isteni beavatkozássá változott át, a magyar néphagyomány idézett szövegeiben még messzebbre került ősi varázsfunkciójától, s már csupán a nemzettel párhuzamosan kerül említésre, nem pedig annak helyében. Minél messzebb kerülünk tehát attól a virtuális nemzetségi társadalomtól, ahová Propp a rituális nevetés korai példáit helyezi, annál nagyobb mértékben esnek át metamorfózison azok a ritka adatok is, amelyek még egyáltalán kimutathatóak és megnyugtatóan értelmezhetőek. Mint egy korábban közzétett dolgozatomban dokumentálni kíséreltem meg, a teremtő nevetésnek további példái is megismerhetőek, szinte napjainkban is bizonyítva

²⁸ PROPP 1988. 235.

²⁹ JANKÓ 1892. 133.

³⁰ Lásd: JUNG 2008. 36.

a proppi nevetésmélet érvényességét a néphagyománynak azokon a területein is, amelyekre maga az orosz folklórkutató nem is gondolt.³¹

A proppi nevetésmélet érvényességének másik példájára a Bibliában – Propp teóriájának ismerete nélkül is – Scheiber Sándor utal a Biblia és a folklór összefüggéseit tárgyaló – fentebb már idézett – beszélgetésében. A Bibliában szereplő népszokások felsorolása és értelmezése során írja: „A 126. Zsoltár sokat idézett fordulata: »Akik könnyel vetnek, ujjongással aratnak.« Itt kultikus sírásról van szó. A vetésnél nem szabad kacagni, nehogy az aratásnál sírjanak. Egyiptomban a föld feltépeése és a mag beleszórása Ozirisz temetését jelképezte. Ezért kísérte gyász és jajgatás. Valami ilyesminek a visszhangja hallik a zsoltárversből.”³²

A 126. Zsoltár idézett részletei magyar fordításban így hangzanak:

*Akik könnyek között vetnek,
örömmel aratnak majd.
Sírva mennek előre, míg a magot szórják,
de ujjongva jönnek visszafelé
és összegyűjtik kévéiket.*³³

Az idézett versekben ugyan a „nem szabad kacagni” kitétel nem szerepel, de nyilvánvaló, hogy a könnyhullatás kizárja a nevetést, ahogy az idézett zsoltár jelzett verseit Scheiber Sándor értelmezi. S ha a vetés és a szántás Ozirisz temetését jelképezte, akkor a proppi nevetésmélet szerint ez behatolást jelentett a túlvilági szférába, amelynek uralkodója Ozirisz volt, egyben a holtak istene. A nevetés a proppi felfogás szerint az emberi világot jellemzi, ezzel szemben a túlvilágon (másvilágon) a nevetéstabu érvényes. Ha tehát a vetés művelete egyben jelképes temetést is jelentett, akkor az a földi világ és a túlvilág határának átlépését (megsértését) jelentette, vagyis a holtak istenének, Ozirisznak birodalmában tilos volt a nevetés. Scheiber Sándor meglátása tehát, amely szerint a 126. Zsoltár idézett verseiben az óegyiptomi mitológia Ozirisz-kultuszának lecsapódását kell látnunk, a proppi nevetésmélet fényében is igazolható.

A rituális nevetésről szóló proppi elmélet harmadik folklórpéldája a Jakab ősevangéliumának nevezett apokrif szövegben³⁴ bukkan fel, mintegy újabb bizonyítékául annak, hogy V. Ja. Propp teóriája nagyon tág idő-

³¹ Lásd *A teremtő és gyarapító nevetéséről* írt dolgozatomat: JUNG 2008. 24–44.

³² SCHEIBER 1973. 247.

³³ Zsolt 126,5–6. (Az új fordítású Biblia szerint.)

³⁴ VANYÓ (szerk.) 1980. 328–343.

beli keretben, a nemzeti társadalomtól kezdve napjainkig igazolható nagyon sok nép és régió folklórjában. Az ősevangélium kérdéses részlete így hangzik:

„XVII.

1. Parancs érkezett Augustus királytól, hogy a judeai Betlehemben mindenkit írjanak össze. Akkor így szólt József: »En összeíratom a fiaimat, de ezzel a leánykával mit tegyek? Hogyan irassam fel? Az én asszonyom ő? ezért szégyenkezhetek; vagy mint leányomat? De Izrael minden fia tudja, hogy nem az én leányom. Azon a napon minden úgy lesz ahogyan az Úr akarja.«

2. Ezek után odavezette a szamarát, felültette rá Máriát, az egyik fia vezette az állatot, József pedig utána lépegetett. Mikor három mérföldet megtettek, József megfordult és látta Máriát, hogy igen szomorú, mire így szólt magában: »Mi lehet az, ami őt így megzavarta?« Majd ismét hátrafordult József, de ekkor már nevetni látta őt. Akkor így szólt hozzá: »Mária mi van veled? előbb, ahogy rád néztem, neveltél, azelőtt pedig sítottál még?« Akkor ezt mondta Mária Józsefnek: »Azért, mert két népet láttam szemeim előtt, az egyik sírt és szomorkodott, a másik pedig örvendezett és ujjongott.«

3. Mikor on útjuk felére értek, ezt mondta neki Mária: »Vegyél le engem a szamárról, mert az, aki bennem van, figyelmeztetett, hogy érkezni fog.« Akkor az levette őt a szamárról, és így szólt hozzá: »Hova vigyelek tégedet, hogy rejtve maradjon szégyened? Pusztaság ez a hely.«

XVIII.

1. Találtak ott egy barlangot, bementek, fiait odaállította Mária mellé, majd elment zsidó bábasszonyokat keresni Betlehem környékére.”³⁵

Az ősevangélium folytatásában Jakab elmondja, hogy a barlangban megszületett Mária gyermeke, ám a leírás további menetének ismertetése az ebben a dolgozatban taglalt téma (a rituális nevetés a folklórban) szempontjából nem elengedhetetlen. Annál fontosabb azonban az idézett részlet értelmezése.

Propp a rituális nevetést tárgyaló korszakos jelentőségű tanulmányában többek között elmondja, hogy az általa felkutatott adatok alapján megállapítható: minden születést és minden újjászületést az ősi tradíció parancsa értelmében kötelező akaratos (nem humor, élc stb. kiváltotta) nevetés kísérte. Arra is utalt, hogy ez a *risus natalis* (karácsonyi nevetés) a ritka adatokban már részben átalakult formában, gyakran sokadlagos magyarázattal vagy teljesen elhalványulva bukkanhat csak fel. Jómagam a *risus natalis* nyomait egy betlehemes szöveg részlete alapján azonosítottam a magyar tradícióban.³⁶ A Krisztus feltámadása (tehát újjászületése) kapcsán azonosítható *risus paschalis* (húsvéti nevetés) nyomait ugyancsak külön dolgozatok formájában tettem közzé.³⁷

Jakab ősevangéliumának idézett részletében a *risus natalis* Proppot igazoló pompázatos, modellértékű példája bukkan fel. Az adat értelmezése a következő: Bár a szöveg Mária nevetését látszólag nem a *risus natalis* ősi rítusa szerint magyarázza, kétségtelen, hogy mögötte tulajdonképpen az ősi rituális nevetés húzódik meg. Mária az előevangélium szerint – legalábbis József gyanúja alapján – szégyenletes terhességet viselt a szülés előtt állt, s akkor gyermekének megszületése előtt, vagyis amikor jelentkeztek a születést megelőző fájdalmak, nevetni kezdett. Ez pontosan megfelel annak a proppi teóriának, hogy a születést az ősi adatok szerint mindig nevetés kíséri. Hogy a nevetés nem a születéskor, vagy azt követően hangzik el, hanem közvetlenül előtte, az azt a tényt hűzza alá, hogy Jakab protoevangéliumának megszóvegezése idején a rituális nevetés nem volt már élő szertartás, hanem jelentését veszített folklórsurvival, ennek ellenére nyomai megörökítődtek Jakab szövegében. Nem lehetetlen, hogy további apokrif bibliai könyvek alapos áttanulmányozásával is előkerüljenek újabb Proppot igazoló folklóradatok.

³⁵ VANYÓ (szerk.) 1980. 338.

³⁶ Lásd a *Miért nevetnek a betlehemeseken?* című dolgozatomat: JUNG 2008. 45–58.

³⁷ Lásd *A „húsvéti nevettség” (risus paschalis) kérdéséhez*, valamint a *Középkori raguzai adatok a húsvéti, feltámadási ünnepekhez* című dolgozataimat: JUNG 2008. 59–83.

Összegezve az e dolgozatban vizsgálat tárgyává tett adatokat, megállapítható, hogy az a rituális nevetésről szóló proppi elmélet alábbi fontos tételeit igazolják:

1. A Genézisben olvasható Ábrahám–Sára–Izsák-monda elhalványult formában ugyan, de a teremtő nevetés proppi tételének igazolására alkalmas. (Az Izsák név jelentése: nevetés.)

2. A 126. Zsoltár idézett részlete a túlvilági nevetéstabu és az e világi nevetés (örvendezés) proppi tételének elhalványodott lecsapódása a Bibliában.

3. A Jakab protoevangéliumából bemutatott részlet a születést kísérő rituális nevetés (risus natalis) tételét szemléltető, bár részben már átalakult ókori folklóradat szép példája.

Édesapám, Jung Ignác (1923–1993) szobafestő és mázoló-mester fiatalkorában amatőr festő volt. A fényképen három festménye mellett áll a gombosi földes, vert falú, nádtetős szülőbázis gangján. A legfelsőbb képen a Jakab ősevangéliumában is említett betlehemi barlang és a betlehemi csillag naiv, vidéki, népi felfogása nyert képi kifejezést. Az „alkotások” nem maradtak fenn. A felvétel 1940 februárjában készült, az Ignác-nap (II. 1.) körül.

Irodalom

BÁLINT Sándor

- 1978 Bibliai elemek a magyar néphagyományban. In: RAPCSÁNYI (szerk.) 1978. 265–279.

GRAVES, Robert–PATAI, Raphael

- 1969 *Héber mítoszok*. A Genézis Könyve. Budapest

JANKÓ János

- 1892 *Kalotaszeg magyar népe*. Néprajzi tanulmány. Budapest

JUNG Károly

- 2008 *Sokarcú néphagyomány*. További magyar és egybevető magyar folklorisztikai tanulmányok. Újvidék

PROP, Vladimír

- 1984 *Problemi komike i smeħa*. Preveo Bogdan Kosanović, Novi Sad
1986 Ritualni smeħ u folkloru. Preveo Dobrilo Aranitović. *Književna kritika* 17(1986) No 6. 129–151.

PROPP, Vlagyimir

- 1988 A rituális nevetés a folklórban. (A Neszmejanáról szóló mese kapcsán). *Létünk* 18(1988) No 2. 223–248.

RAPCSÁNYI László (szerk.)

- 1973 *A Biblia világa*. Ed. 2. Budapest
1978 *Beszélgetések a Bibliáról*. Mítoszok és legendák a Bibliában. Budapest

SCHEIBER Sándor

- 1971 Válasz a Vigilia körkérdésére. *Vigilia* 36(1971) No 12. 847–848.
1973 A Biblia és a folklór. In: RAPCSÁNYI (szerk.) 1973. 229–248.

VANYÓ László (szerk.)

- 1980 *Apokrifek*. (Ókeresztény írók 2.) Budapest

VOIGT Vilmos

- 1978 Propp életműve feltárul. *Ethnographia* 89(1978) No 1. 127–135.